

ASPECTE POETICE ÎN PROZA SCURTĂ A LUI GEORGE MENIUC

Olga CHIȘLARI, *drd.*,

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Coordonator științific: **Maria ABRAMCIUC**, *dr., conf. univ.*,

Résumé: *Dans cet article, nous avons l'intention d'évoquer et d'expliquer les manifestations poétiques dans la courte prose de George Meniuc. Quelques signes des espèces poétiques comme l'expression directe, à la 1e personne, s'ajoutent à la prose épique, et la fréquence des digressions s'intensifie.*

La courte prose de George Meniuc contient un nombre impressionnant de suggestions, de parenthèses, de réflexions lyriques qui lui confèrent une individualité distincte, ce qui nous permet de l'adapter à un genre particulier, surnommé "prose lyrique".

Mots-clés: *prose, lyrique, poétique, épique, narration, discours, prose poétique.*

Încă până la 1940, când scrie și publică micile sale povestiri, „*Vagonul*”, „*Era noapte*” și „*Amintiri*”, tânărul prozator George Meniuc se anunță atras de perfecțiunea cuvântului. Ulterior, va aduce contribuții de rezistență la dezvoltarea genului scurt prin volu-

mele „Nuvele” (1961), „Ultimul vagon” (1965), „Disc” (1968), „Delfinul” (1969), „Răvașul ploilor” (1986), care l-au definit și consacrat ca prozator. Caracterul tipologic distinct al prozei sale constă mai degrabă în a modela, decât în a informa, căci, având un substrat lirico-filozofic, întretesut de o subtilitate adâncă, această creație, prin farmecul său ideatic și stilistic, își subordonează cititorul. Într-adevăr, prozatorul dublat de Meniuc poetul și eseistul [1, p. 106] imprimă originalitate tablourilor de viață, dezvăluind preocuparea sa pentru evocarea situațiilor prin asociații, abateri de la subiect, pentru a explica sensul profund al cuvintelor, precum și reflexivitatea acestora. Este o proză care conține un consistent studiu psihologic, impresionând prin îmbrățișarea formelor lirice, a subtilităților subiectului, dar și a sugestivității imaginilor.

În continuare, vom evoca și explica manifestările poetice în proza scurtă a lui George Meniuc, nu înainte de a face o succintă expunere a particularităților acestui gen de narațiune. În literatura română din Basarabia, dezvoltarea prozei lirice poate fi urmărită, mai ales, spre sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60, în contextul unui avânt, stimulat de un interes tot mai accentuat pentru realitățile interioare. Spre deosebire de proza axată, în special, pe elementul narativ, în proza lirică nu este vorba de o transpunere a fabulei în regim obișnuit – cu început, derulare și încheiere, limpede, explicit – ci se relevă transfigurarea unei manifestări interioare sau reale prin intermediul unui discurs, plăsmuit cu uneltele proprii lirismului, fapt care o și diferențiază de narațiunea în proză sau în versuri.

De obicei, povestirea lirică cooptează unele indicii ale speciilor poetice. Exprimarea directă, la persoana I, pune în serviciu subiectivitatea, astfel încât intenția de creare a unor lumi ficționale pare a fi transferată pe planul secund, pe primul aflându-se capacitatea de sugestie a cuvintelor, ce se manifestă și prin coloritul specific al ritmului, al melodiei frazei și al întregului. În proza a cărei vehemență emoțională se apropie de liric, narațiunea, filtrată prin emotivitatea cadrului panoramic, este coordonată cu vederea și priceperea lăuntrică. O caracteristică a prozei lirice constă în faptul că ne include în planul interior al narațiunii prin intermediul unor monologuri de factură lirică, unde eroul și autorul par a se contopi. Criticul literar Eliza Botezatu opinează că aceste monologuri „capătă o anumită independență compozițională, apropiindu-se cultural de specia miniaturilor poetice, iar elementele, modalitățile, tiparele se întrepătrund” [1, p. 103].

În dezbaterile teoretice din anii '60, o problemă controversată a fost relevarea, în mod accentuat, a deficiențelor prozei lirice. Se afirma că acest capitol al genului epic este ținut de un sentimentalism exagerat, în care mesajul social este sărac, iar particularitățile ei nu sunt decât niște lipsuri de fapte. În virtutea ideilor realismului socialist, unii critici afirmau că, „în anumite puncte, proza lirică pierde într-adevăr ceva din posibilitățile celei obiective, ea nu are lărgimea epică a acesteia din urmă, nu este atât de aptă pentru stenografierea realistă.” [5, p. 47] Criticul rus își argumenta ideea prin aceea că proza lirică este întemeiată pe „subiectivismul unei concepții bucolice”, însă, concentrându-se pe deficiența prozei lirice, Kameanov trece cu vederea faptul că proza lirică afirmă posibilitățile de cercetare a lumii lăuntrice a omului, a universului său interior, care este spațiul trăirilor infinite.

Ce este, totuși, proza lirică: un gen sau o manifestare aparte de narațiune?

În *Dicționar-ul de termeni literari*, lirismul prozei este explicat prin „folosirea într-o creație literară a categoriei estetice a liricului. Lirismul este prezent în creațiile epice, în trăirile personajelor sau în unele monologuri ale lor, în unele descrieri de cadru, în relatarea unor sentimente, idealuri etc. Aceste interferări ale liricului susțin tematica, drama de idei, intensitatea sentimentelor, ceea ce conduce, după opinia lui Benedetto Croce, la ideea că lirismul constituie un atribut definitoriu al oricărei forme de artă.” [2, pp. 143-144]

Conceptul este susținut și de Eduard Baliburov în cartea sa „*Poetica prozei lirice a anilor '60-'70*”. Criticul rus afirmă: „*Proza lirică, în sensul larg al cuvântului nu se prezintă ca un gen aparte, ci este un stil de scriere prin care se caracterizează proza artistică.*” [6, p. 25]

Revenind la proza scurtă a lui George Meniuc, în care se remarcă, în primul rând, structura liberă, constatăm că este greu să o raportăm la definițiile unui gen aparte. Specificul scriiturii lui Meniuc se află în expunerea, precum și în natura subiectului, care, de cele mai multe ori, este simplu, cu un contur ne semnificativ, cu puțini eroi și puțină acțiune. Scriitorul nu relatează fapte și întâmplări divizate. Fiind, întâi de toate, poet, în scenele-cheie, autorul explorează metafora, recurge la alegorii și simboluri, la digresiuni confesive, estetice, rememorative. Narațiunea proiectează, în prim-plan, afirmații care ascund sensurile profunde, iar elementul eseistic e și el omniprezent, căci reflecțiile pornesc de la un fapt de viață.

„*Ultimul vagon*” este o nuvelă în care reflecția și povestirea detașată este întrețesută cu parabola. Cu subiect simplu, reliefat printr-un număr înfim de procedee lirice („*huruitul roșilor*”, „*șoaptele bizare ale vântului*”), care scot în evidență fundalul sonor al narațiunii, textul captează melancolia unei nopți de primăvară, cu flori albe și înmiresmate, dar totuși cu regretul unor despărțiri inevitabile. Ultimul tramvai se întoarce în depou – este un moment simbolic al unui traseu încheiat, al unui destin finit. Regretele și ironia transpar din întreaga narațiune, autorul relevând două atitudini antitetice: a tinerilor care făceau haz („*ce rablă, fraților*”) și a unui bătrân, copleșit de tristețe („*măcar tramvaiul mă purta din când în când, de-acum nici bucuria asta n-o am...*”). Alte elemente care organizează cadrul liric al scrierii sunt detaliile, crâmpiele de dialoguri, emanând melancolie în raport cu tramvaiul bătrân, ajuns la *stația terminus* a „vieții” sale. Nuvela este axată pe nobila idee despre sfârșitul unui parcurs, despre demnitatea cu care cineva își încheie misiunea, dar și despre continuitatea vieții: „*Lumina unor stele dispărute mai trăiește încă, își mai adună din secole îndepărtate adâncă vrajă. Poate la fel și despărțirile noastre își păstrează lumina printre oameni.*”

„*Ultimul vagon*” se caracterizează prin complexitatea digresiunilor lirice ale amintirilor, precum și monologurile naratorului, dar și prin intervenția elementelor dramatice.

Proza lirico-estetică are marca povestirii la persoana I („*Nostimă și cu picățele*”, „*Prigoria*”). Naratorul povestește cu sinceritate, respingând intensitatea gestului și a limbajului, prezentând subiectivitatea eroilor prin intermediul acțiunii obiective, al mărturisirii și al sugestiei parabolice.

În „*Scripca prietenului meu*”, cadrul poetic este consistent, peisajele – pline de neli-niște, iar nota accentuat lirică a povestirii emoționează cititorul. Narațiunea are funcția de a încheia faptele, scenele și planurile, iar subiectul se desfășoară într-o tonalitate calmă, în care se păstrează aceeași adiere elegiacă. Evocarea faptelor este mai variată, peisajul colorează și aici atmosfera, muzicalitatea își face și ea efectul, întrucât muzica naturii se contopește cu muzica amintirilor. Naratorul și aici liricizează, prin ecourile adânci și puternice din viața lui Filipaș de până la război, detalii evocate retrospectiv. Nu aflăm nimic din subiect, ci din abaterile sau parantezele naratoriale: „*Pe șosea, într-o sanie ușurică, trasă de un cal focos, negru ca tăciunele, el trecea în goană mare. Nu m-a zărit. Zurgălăii din frâu sunau atât de vesel, iar Filipaș în cușma lui de cârlan, râdea atât de fericit. Avea și de ce: pe atunci lucra învățător la Hincești și, după cum bănuiam, se îndrăgostise.*” Sau iată-l pe narator în ospeție la părinții lui Filipaș. Acțiunea este redusă, doar dialoguri redau starea dramatică a părinților împovărați de durere: „*- Bine ai făcut, Gheorghe, că ai venit pe la noi... Când te văd, Gheorghe, parcă l-aș vedea pe Filipaș... și trăgea Filipaș cu arcușul, mamă dragă, de te ardea la inima, nu alta... În ziua când pleca la armată, ne-a lăsat*

vioara. S-a dus... Vioara îl așteaptă, iar el și până azi e dus..." Fragmentul nu este sărac în semnificații, iar frumusețea nuvelei constau în reacțiile emotive ale naratorului: „Mă uitam la scripca din cui. În minte mi-a răsărit o fată smolită și mlădie, Sevastița... Am tot bătut cărăruia până la porțița ei. Filipaș se lua după mine, cu scripca lui fermecată. Veneam la Sevastița sub perjul cel rotat. El cânta, iar Sevastița asculta, asculta..." Prezența povestitorului care preia locul personajului denotă faptul că nuvela este creată pe principiul lirico-estetic.

O altă scriere, în care atestăm aceeași preferință a prozatorului pentru explorarea straturilor profunde ale sufletului uman, este „Caloian”. Este o lucrare amplă, plăsmuită și ea după principiul poetic și despre care s-a spus că multitudinea personajelor și structurile narative fac din această scriitură un mic roman extrem de sintetizat. Ceea ce-l delimitează de alte povestiri este structura și amestecul mai multor componente de gen și planuri narative multilaterale. Principiul poetic este confirmat pe deplin de însăși natura protagonistului: fiind meseriaș de figurine ciudate, asemuite cu locuitorii satului, dar și de relațiile amoroase ale personajelor, înfățișate de autor cu un talent delicat, în concordanță cu acest sentiment sacru.

Lion este actorul sensibil, care simte frumosul și îl râvnește, fapt care-l diferențiază de narator, dar uneori se și confundă atunci când este vorba de sensibilitatea traversată de încercările creatoare: „Scăpate în suflet, aceste clipe tulburătoare, îi îngână ceva și azi, ca o salcie pe malul apei. Amintirea doarme, ca pământul iarna, numai până la o vreme. Doarme, Lioane? Sau poate stă de pândă, tupiliată în deșeuri?”

Vibrația lirică se face simțită în foșnetele și miresmele pădurii, murmurul apelor, culorile cerului: „Pământul nici nu răsufă. Oceanul de sus se revărsa peste culmile dealurilor. Și deodată o ciocârlie a purces să înfiripe povestea ei de vrajă în înălțimi amețitoare. Punctul acesta îndepărtat, prea viu, prea sonor, prea duios răscolea măreția mută a cerului, înzestratul cu o muzică divină. Cerul coboară pe pământ se îngemănă cu el, nedespărțit... Lumea capătă altă ființă, alt înțeles.”

Elementele cadrului completează imaginea interioară a personajului în secvențele de descriere a naturii, prin care se configurează frumosul, bucuria sesizată nu doar cu auzul și cu văzul, dar și cu inima. Refugiindu-se în natură, Lion trăiește starea de extaz, întâlnindu-se cu frumusețea pură, iar receptarea frumosului se transmite prin intermediul ritmului frazelor: „Apa îi sărea pe umeri, i se făra în mii de stropi, îi scâldea trupușorul gol, smolit de soare, înalt și cu omoplații ascuțiți, de copilă fragedă. Lion vedea cum apele aleargă, alergă pe spinarea îngustă, pe șoldurile încă nedezvoltate, pe pulpele subțiraticale ale fetei... Părea o nălucă de fată căzută din creștetul copacilor, o naiadă.”

La vederea acestor scilipiri ale trupului frumos, dorința lui Lion era de a le întruchipa în vibrațiile lemnului: „Dacă ar putea să o cioplească în lemn, dacă ar dezvălui această frumusețe în zvâcnetul ei deplin!”, iar toată noaptea i se năzărea „cascada zgomotoasă și fantasma unei fete cu neastâmpăr de ciută sălbatică.”

Cercetând aspectele caracteristice prozei scurte ale lui George Meniuc, raportându-ne la stilul, maniera și la talentul său, constatăm că scriitorul se distinge prin predilecția pentru proza lirică, de sugestie și reflecție, de nuanțare, în stilul jurnalului intim, al stărilor de spirit și ale unor atitudini. Liricizarea narațiunii în proza sa se realizează prin reducerea subiectului: conflicte și acțiuni mai puține, la fel și personajele, iar preocuparea autorului este de a transmite impresii de viață, sentimente și atitudini, realizate prin descrieri ale naturii și confesiuni poetice. Meniuc apropie schița de tiparele poemului în proză: „E o enigmă cerul acesta, zămislit nu se știe de ce și când anume. Lumina unor stele de mult dispărute

mai aduce din secole îndepărtate adâncă vrajă. Poate la fel și despărțirile noastre își păstrează lumina printre oameni.”

Componenta lirică predomină prin faptul că se cugetă pe o tonalitate minoră, calmă – plină de poezie. Această manieră de expunere prevalează și în proza de ficțiune (de exemplu, în „*Delfinul*”). Atmosfera specifică este și ea un mijloc de liricizare. Lirismul descriptiv se îmbină cu cel confesiv, un accent ponderat, de analiză obiectivă, astfel realizându-se prin ritmicitatea și intonația frazei, în care rezidă suflul poetic al cântecului și al baladei. Eroul liric e cel ce „filosofează”, monologhează, rostește imnuri sobre. Elementele viziunii filosofice, inserate în demersul epic, sunt: omul-natură rațională, omul și eternitatea, viață-moarte. Esteticul dedicării este expus prin faptul că omul există atâta timp cât este ținut minte: „*Scripca prietenului meu nu amuțise în sufletul meu, dimpotrivă cânta cu toate glasurile pământului natal.*”

În proza scurtă, George Meniuc gândește, simte, evaluează natura personajului umanizat, poetizat („*Delfinul*”, „*Caloian*”, „*Ultimul vagon*”). Aspirațiile spre expresivitate îl determină să avanseze în prim-plan elementul peisagistic: „*Se dezlănțuiră vuiete adânci, ploaia primăvărată turna cu nemiluita. Cerul se întunecă, se posomorî în întregime, iar în aer se lăsa frigul. Brazii veșnic liniștiți, molizii înalți tremurau în vârfuluri. Din largurile mării izbucnise un vânt puternic.*” Mediul dezolant este accentuat de neliniștea sufletească a eroinei, alături este cuprinsă de bucurii: „*E atât de bine să te regăsești în sânul meleagului tău natal. În aerul răcoros de dimineață plutește o liniște uriașă și de acum iasomiile, măcieșii și teii înfloresc vijelios, iar în câmp florile aștern covoare pestrițe. Cristina e înflorată, simte o dulceață în piept, respiră adânc, îmbătăta de mireasma florilor și a ierburilor. Natura e în plină viață.*” – o natură a omului care este muritor, dar care totuși își lasă amprentele trecerii sale prin lume.

George Meniuc are sentimentul naturii, interferează muzicalitatea frazelor cu poezia: „*Măreția vastă a naturii ce mă învăluie cald și mă ascunde cu grijă ca o aripă de cloșcă. Șiraguri de stele se resfiră pe cer ca niște bumbi de aramă. Mușenia largă a călătoriei mele, impresia unei căderi fără sfârșit într-un adânc neconceput...*”

Toate aceste observații conturează explicit ideea că proza scurtă a lui George Meniuc conține un număr impresionant de sugestii, paranteze, reflecții lirice, care îi conferă o individualitate pregnantă, ceea ce ne permite să o încadrăm într-un gen aparte, supranumit „*proză lirică*”.

Bibliografie:

1. BOTEZATU, Eliza. *Cheile artei. Studiu asupra creației literare a lui George Meniuc*. Chișinău: Editura Literatura artistică, 1980.
2. *Dicționar de termeni literari* (coord. Mircea Anghelescu). București: Editura Garamond, 2004, 256 p.
3. George Meniuc – Prozatorul. În: *Limba română*. Literatura română din Republica Moldova (scriitori incluși în programa de învățământ) în viziunea criticului și istoricului literar Ion CIOCANU. Lucrare acceptată de Ministerul Învățământului, Tineretului și Sportului. Ediție specială, 1997, nr. 5 (35).
4. DOLGAN, Mihai. *Creația scriitorilor moldoveni în școală (Liviu Damian, Petru Zadnipru, George Meniuc, Spiridon Vangheli)*. Chișinău: Ed. Lumina, 1989.
5. КАМЯНОВ, В. Не добротой единой. În: *Литературная газета*. 1967, nr. 47.
6. БАЛЫБУРОВ, Э. А. *Этика лирической прозы 1960-1970е годы*. Новосибирск: Наука, 1985.